

Correctievoorschrift HAVO

2009

tijdvak 2

economie (pilot)

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de *Regeling beoordeling centraal examen* vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal punten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
 - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 59 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:

Voor rekenfouten worden geen punten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één punt afgetrokken tot een maximum van drie punten voor het hele examen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opmerking

Algemene regel 3.6 is ook van toepassing als gevraagd wordt een gegeven antwoord toe te lichten, te beschrijven en dergelijke.

Opgave 1

1 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat door deze accijnsverhoging de prijs van rookwaren zal stijgen en dat de prijselasticiteit van de vraag bij een pakje sigaretten groter is dan bij een pakje shag.

2 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat bij prijsstijging sommige rokers die eerst sigaretten uit een pakje kochten, overstappen op de relatief goedkope shag.

3 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\frac{-4}{20} \times 100\% = -20\% \text{ (hoeveelheidsverandering)}$$

$$\frac{-20\%}{-0,5} = 40\% \text{ (prijsverandering)}$$

4 maximumscore 2

Eva

Uit de toelichting moet blijken dat de prijsverhoging met 40% / van € 5 naar € 7 zal leiden tot een verkleining van de driehoek die het consumentensurplus vormt.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 4

Te denken valt aan de volgende juiste antwoorden:

standpunt	voorbeeld van een beschrijving
collectieve sector: nadeel	Doordat er minder gerookt wordt, nemen de accijnsontvangsten af. Doordat meer mensen langer leven, nemen de uitgaven voor de AOW toe.
collectieve sector: voordeel	De afname van de gezondheidsschade kan de arbeidsproductiviteit in het land verhogen, hetgeen via hogere economische groei kan leiden tot meer belastinginkomsten.
ziektekostenverzekeraars: nadeel	Door het rookverbod zal de levensverwachting toenemen en komen er meer ouderen die relatief hogere zorgkosten kennen, waardoor kosten voor de verzekeraar toenemen.
ziektekostenverzekeraars: voordeel	Door het rookverbod zal er minder gerookt worden en dus minder gezondheidsschade optreden en dat verlaagt kosten voor de verzekeraars.
vakbonden voor horecapersoneel: nadeel	Het rookverbod kan leiden tot minder omzet in de horeca en daardoor tot verlies aan werkgelegenheid. Onze leden raken werkloos.
vakbonden voor horecapersoneel: voordeel	Het rookverbod zal tot minder gezondheidsschade onder het personeel leiden en vormt dus een verbetering van de arbeidsomstandigheden en vermindering van de productie-uitval.

Opmerking

Voor een volledig juist antwoord moet in elk geval voor één van de drie betrokken partijen een voordeel én een nadeel uitgewerkt zijn, waarbij ook gebruik gemaakt is van bron 4.

Als geen gebruik gemaakt is van bron 4 maximaal twee punten toekennen.

Opgave 2

6 maximumscore 1

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- brandstofaccijns
- btw in de brandstofprijs
- tolgelden

7 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Een uitleg waaruit blijkt dat voor automobilisten op een zelfde stuk weg op een zelfde moment het tarief voor de heffing kan verschillen (bij voorbeeld op basis van verschillen in verbruik en milieuclassificatie, zoals af te leiden is uit bron 6).
- Een uitleg waaruit blijkt dat houders van buitenlandse kentekens geen kilometerafhankelijk bedrag betalen, maar een vast bedrag (bij gebruik van het binnenlandse wegennet).

8 maximumscore 2

1 - 3 - 5 - 2 - 4 - 6

Opmerking

Uitsluitend 2 of 0 punten toekennen.

9 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$€ 359 + € 541 - 12.000 \times € 0,05 = € 300 \rightarrow$ een voordeel op jaarbasis van € 300

10 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

De pretparkeigenaar vreest dat door de verplichte vergunning buitenlandse consumenten weg zullen blijven, omdat zij voor een eenmalig bezoek aan hun pretpark een extra bedrag, gebaseerd op een jaargebruik, moeten betalen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Een antwoord waaruit blijkt dat nieuwe auto's door de afschaffing van de bpm voordeliger worden, maar de (oudere) tweedehands auto's niet. Voor deze auto's is wel bpm betaald, dus dat wordt ook meegerekend in de vraagprijzen voor de tweedehands auto's. De vraag naar tweedehands auto's zal afnemen.
- Een antwoord waaruit blijkt dat nieuwe auto's door de afschaffing van de bpm voordeliger worden, maar de (oudere) tweedehands auto's niet. Voor deze auto's is wel bpm betaald, en als de handelaren dat niet meer kunnen / willen doorberekenen in de verkoopprijzen, zullen hun winstmarges kleiner worden.

Opgave 3

12 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Een antwoord waaruit blijkt dat lagere rente het financieren van investeringen goedkoper maakt en zal leiden tot meer investeringen, hetgeen leidt tot stijging van de productie.
- Een antwoord waaruit blijkt dat lagere rente lenen aantrekkelijker en sparen minder aantrekkelijk maakt, waardoor de particuliere consumptie zal toenemen, hetgeen leidt tot stijging van de productie.

13 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat

- als bij een gelijke omvang van M de omloopsnelheid van het geld (V) daalt doordat consumenten / producenten minder besteden 1
- bij een gelijkblijvend prijsniveau (P) de productie (Y) zal dalen, waardoor de werkgelegenheid zal dalen en de werkloosheid zal stijgen 1

14 maximumscore 3

- bij (1) aandelen
- bij (2) 5,04%
- bij (3) verhoogd

Per juist ingevuld onderdeel één punt toekennen.

(berekening voor (2):

$$246 - 2,7 - 7,8 - 1,1 - 0,2 = 234,2 \rightarrow \frac{246 - 234,2}{234,2} \times 100\% = 5,04\%$$

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

15 maximumscore 2

cartoon 2

Uit de motivering moet blijken dat deze cartoon het 'kuddegedrag' van consumenten / bankklanten weergeeft die vluchten voor een mogelijk probleem ('ik denk dat ze ergens van zijn geschrokken').

Opgave 4

16 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\frac{6,0 - 3,8}{3,8} \times 100\% = 57,9\% \rightarrow \text{groter dan de gemiddelde stijging van 45\%}$$

17 maximumscore 3

a = aanbod

b = vraag

c = vraag

d = aanbod

e = aanbod

f = vraag

Opmerking

Voor elk foutief of ontbrekend antwoord één punt in mindering brengen.

18 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat de gestegen koers van de euro ten opzichte van de dollar (bron 14) er voor zorgt dat de stijgende prijs van maïs in dollars voor de producent uit Nederland ten dele wordt gecompenseerd door een goedkopere dollar.

19 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Een beschrijving waaruit blijkt dat bij meer gebruik van biobrandstoffen de vraag naar maïs stijgt, waardoor de prijs van maïs sterk toeneemt. De sterk gestegen maïsprijs belemmert de beschikbaarheid van (basis)voedsel voor de bevolking in arme landen.
- Een beschrijving waaruit blijkt dat bij meer gebruik van biobrandstoffen de vraag naar maïs stijgt en daardoor meer landbouwgronden worden gebruikt voor maïsteelt en minder grond voor andere gewassen, waardoor de beschikbaarheid van (andere) voedingsgewassen in gevaar kan komen.

Opgave 5

20 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

tekort in 2006: $8.074 - 5.657 = 2.417$ (miljoen \$)

tekort in 2005: $\frac{8.074}{1,19} - \frac{5.657}{1,17} = 1.950$ (miljoen \$; afgerond)

$\frac{2.417 - 1.950}{1.950} \times 100\% = 24\%$ (afgerond)

21 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat een toenemend tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans er toe kan leiden dat het aanbod van de Sudanese pond op de valutamarkt de vraag overtreft.

22 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat de daling van de wisselkoers kan leiden tot geïmporteerde inflatie omdat buitenlandse producten duurder worden voor Sudan, hetgeen kan leiden tot een daling van de koopkracht van de mensen in Sudan waardoor de groei van de binnenlandse bestedingen afgeremd wordt.

23 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat de strijdende partijen in Sudan inkomsten uit de export nodig hebben om de burgeroorlog te financieren. Deze export bestaat grotendeels uit olie, die vooral wordt afgenomen door China, hetgeen Sudan voor haar inkomsten sterk afhankelijk maakt van China. China op haar beurt is voor haar exportopbrengsten, die zij deels weer nodig heeft om grondstoffen als olie in te kopen, sterk afhankelijk van de EU als grootste handelspartner.

- Voor het juist beschrijven van de reden dat China Sudan onder druk kan zetten 1
- Voor het juist beschrijven van de reden dat de EU China onder druk kan zetten 1
- Voor het juist beschrijven van het verband tussen export en burgeroorlog 1

Opgave 6

24 maximumscore 1

- primaire inkomens naar gezinnen
- bestedingen bij bedrijven

25 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste berekening zijn:

- Het netto nationaal inkomen is gelijk aan het totaal van de primaire inkomens en dat is gestegen van $25 + 6 = 31$ naar $31 + 6 = 37$ (miljard euro) (de 'subjectieve' methode).
- Het netto nationaal inkomen is gelijk aan het totaal van de productie: gestegen van $15 + 6 + 5 + 6 + 15 - 16 = 31$ naar $16 + 8 + 5 + 6 + 20 - 18 = 37$ (miljard euro) (de 'objectieve' methode).

26 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat er vóór de toetreding tot de EU nog sprake was van een tekort op de lopende rekening (import groter dan export), hetgeen na de toetreding is omgeslagen in een overschot op de lopende rekening (export groter dan import).

27 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat:

- er in dat geval ook een pijl zou moeten zijn van buitenland (beginpunt) naar gezinnen (eindpunt), 1
- die weergeeft dat er ook primaire inkomens worden verkregen uit werken in het buitenland 1

28 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat door de arbeidsmigratie veel geschoolde werknemers en kennis het land verlaten, hetgeen op langere termijn nadelig kan zijn voor de kwaliteit en kwantiteit van de productiefactor arbeid in dit land (als er geen sprake is van remigratie van deze mensen).

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per school in het programma WOLF.
Zend de gegevens uiterlijk op 26 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

afbeelding 'Darfur', opgavenboekje blz 10	GADO (Godfrey Mwampembwa), www.gado.co.ke
bron 12	Jos Collignon, www.joscollignon.nl
bron 15	Bas van der Schot, www.basvanderschot.nl